

Наслов на трудот: **Условна осуда со заштитен надзор**

Име и презиме на авторот: **д-р Лазар Нанев**

Институција: Основен суд Кавадарци

Позиција: судија - претседател на судот

Апстракт

Трудот е посветен на Условната осуда со заштитен надзор која како алтернативна мерка е предвидена во Законот за малолетничка правда.

Со новиот концепт на Законот за малолетничка правда се менува и концептот на системот на санкции, со кои во преден план се истакнува интересот на малолетниот сторител, потребата од неговата социјализација, при што најдобриот интерес на детето и обезбедувањето на неговата благосостојба обезбедена со заштита на неговите интереси и права секогаш мора да биде во преден план.

Клучни зборови: малолетник, судија за малолетници, алтернативни мерки, условна осуда со заштитен надзор, судска постапка.

В о в е д

Алтернативните мерки ја олицетворуваат основната идеја врз која е концентрирана современата реформа на системот на санкции. Токму поради тоа, Законот за малолетничка правда истакнувајќи го најдобриот интерес на детето прави сериозен обид фокусот на санкциите да го насочи на алтернативните мерки.

Условната осуда со заштитен надзор е варијанта на условната осуда, во нашето поранешно законодавство воведена во 1977 година (пред тоа со Новелата на КЗ СФРЈ од 1959 година, како мерка за помлади полнолетни лица, а како варијанта на условната осуда со КЗ СФРЈ од 1976 и КЗ СРМ од 1977). Нејзиното прифаќање беше образложено со упатноста на следењето на позитивното искуство од примената на пробацијата во другу законодавства. Изгледите за ресоцијализација на сторителите, особено првопретстапници се поголеми ако покрај суспендирањето на казната (условна осуда), се преземе и позитивна акција во облик на помош, грижа и надзор од страна на посебна служба.

Според својата комплексност на решенијата за условната осуда содржани во Кривичниот законик и дефиницијата и елементите на одредбата, може да се заклучи дека условната осуда со заштитен надзор е само еден од облиците преку кои се јавува условната осуда, што значи дека овој вид на условната осуда не е установена како самостојна санкција помеѓу кривичните санкции. Такво место и улога има условната осуда, а заштитниот надзор како кривично-правен институт се надоврзува кон неа за да ја зацврсти и нејзината функција и цел. Затоа, неможе да се зборува за некој самостоен поим и посебна цел на условната осуда со заштитен надзор, туку за определување на нивното значење во рамките на поимот и целта на условната осуда.

Законот за малолетничка правда во членот 53 ја прифаќа условната осуда со заштите надзор како алтернативна мерка која може да му се изрече на кривично одговорен постар малолетник за сторено кривично дело.

Цел на условната осуда со заштитен надзор, е ресоцијализирана на малолетникот со примена на мерки на помош, грижа, надзор и заштита, а нејзината содржина се состои во одржувањето на една или повеќе обврски што треба да ги исполни условно осудениот во времето за проверување.

Условна осуда со заштитен надзор може да се изрече кога на малолетникот му е утврдена казна затвор во траење до три години или парична казна. Ако на малолетникот му е утврдена и казна малолетнички затвор и парична казна, судот може да изрече условна осуда за двете казни или само за казната малолетнички затвор.

Времето за проверување судот го одредува во траење кое не може да биде пократко од една ниту подолго од три години. Заштитниот надзор се состои во една или повеќе обврски определени во членот 38 од овој закон за кои малолетникот е должен да се придржува во времето за проверување.

Помош и грижа, надзор и заштита во исполнувањето на обврските од страна на малолетникот врши центарот, кој е должен со практични совети да го поттикнува и да му помага во нивното исполнување, да соработува со родителите, посвоителот или старателот и повремено, а најмалку еднаш на три месеца, да го известува судот за состојбите со исполнувањето на одредените обврски.

Нејзиното не применување во судската практика се должи на непостоењето елементарни претпоставки, надзорот ефикасно да функционира пред англо-саксонскиот модел на пробација! Застанато е, значи, на половина: основната идеја на пробацијата е прифатена, но не е прифатено она што претставува основна смисла, срцевина на тој концепт, а тоа се мерките на надзор, помош и заштита од пробациска служба!

Оваа алтернативна мерка може да заживее во практиката само под услов со нужните законодавни измени (ЗИС) да се направи исчекор кон создавањето организациски и други услови, социјалниот орган, задолжен за мерките на помош и надзор да може да ги остварува таквите функции!

Заштитниот надзор се состои во определување на посебен третман на малолетникот на кого му е изречена мерката во рамките на рокот на проверувањето, со примена на одредени мерки-посебни обврски заради укажување на помош и грижа и за обезбедување на заштита и надзор.

Придржувањето кон посебните обврски на заштитниот надзор се обезбедува со предупредувањето за отповикување на условната осуда со заштитен надзор, со тоа што судот ќе ја отповика условната осуда со заштитен надзор ако малолетникот во времето за проверување не ги исполнува обврските определени во членот 38 од овој закон или стори едно или повеќе кривични дела за кои е утврдена казна малолетнички затвор во траење подолго од три години, или ако по изрекувањето на условната осуда со заштитен надзор утврди

дека малолетникот извршил кривично дело пред да биде условно осуден и дека е неопходна казна за претходно сторените кривични дела.

Од овој поим законски произлегува и целта на заштитниот надзор, што се состои во исполнување на времето на проверување со одредена социјално-хумана содржина заради зацврстување на социјално-етичките вредности на малолетникот, кое заедно со предупредувањето доволно ќе влијае тој повеќе да не врши кривични дела.

Од овие посебни елементи можат да се изведат поимот и целта на условната осуда со заштитен надзор.

Под условна осуда со заштите надзор се подразбира онаа варијанта на условната осуда, со која покрај предупредувањето на сторителот со закана на казна тој се става под надзор во рамките на рокот на проверувањето, со определување на посебни обврски заради укажување на помош и заштита и обезбедување на грижа и надзор, од страна на центарот.

Во органска врска со овој поим е и целта на алтернативните мерки и на условната осуда со заштитен надзор, која се состои во тоа што спрема кривично одговорниот постар малолетник да не се примени казна кога тоа не е нужно заради спречување на вршење кривични дела и кога може да се очекува дека предупредувањето со закана на казна и примената на мерки на помош, заштита и надзор на слобода доволно ќе влијае врз неговото воспитување, превоспитување и правилен развој.

Предизвикува интрес и поблиско значење на поимите: помош, грижа, заштита и надзор, како функција на заштитниот надзор. Овие поими се повеќе социјално-етички отколку правни.

Помошта е подготвување, упатување и оспособување на малолетникот на легален и општествено прифатлив начин да ги решава своите проблеми и да ги совладува и надминува конфликтните ситуации. Укажувањето помош треба да претставува осмислен и зависно од конкретната личност индивидуализиран пристап кон поттикнувањето и поддршката на личноста по пат на самовоспитување и ангажирање на корисни работи да ја изградува својата личност, да ги развива и зацврстува позитивните својства и да ги неутрализира негативните навики и склоностите кон недозволно однесување. Во одделни случаи помошта треба да биде и од материјална природа, заради полесно решавање на егзистенцијалните проблеми како и за избор на соодветно занимање, остречување, вработување и сл.

Грижата значи содејство на определениот општествен агенс со малолетникот во решавањето на неговите основни проблеми, за тие да не се преобразат во повод за вршење на кривично дело. Грижата не треба да ја потисне позитивната иницијатива и акција на сторителот, за на негово место органот да се стави во улога тој да ги решава проблемите. Сторителот мора да се навикне сам да одлучува за своите лични и живони прашања, но не смее да биде препуштен сам на себе, туку постојано да ја чувствува поддршката и помошта на општествената заедница. Затоа, смислата на грижата треба да доаѓа до израз во постојаната, вистинската и практично остварливата и делотворна

заинтересираност на општеството за сторителот, за неговото поведение и за неговата материјална и социјална состојба.

Надзорот треба да биде програмиран преку соодветни воспитни форми и содржини што ќе овозможат преземање навремени мерки заради остварување на корекции во поведението на сторителот. Надзорот не смее да се врши преку полициски методи и да создава чувство дека личноста е под постојана контрола и неслобода, бидејќи таков надзор ќе предизвика спротивни ефекти и ќе мотивира на спротивставување, изигрување и отпор.

Резултатите од надзорот ќе се поделотворни ако е тој насочен кон самодисциплина и самоодговорност за сопственото поведение. Ова не значи дека задолжениот за надзор треба да се однесува сентиментално или малограѓански, туку дека својата должност треба да ја извршува осмислено и стрпливо, коректно и тактично, негубејќи од вид дека пред себе има човек кому му помага да се превоспита.

Заштитата, како категорија првенствено од социјална природа, треба да му помогне на малолетникот да го избегне чувството на несигурност и отуѓеност на сопствената личност. Ангажираноста особено треба да биде насочена кон заштитата од неповолни влијанија од поединци или групи со кои тој дотогаш се дружел, од сите оние фактори кои непосредно и посредно придонеле да изврши кривично дело. Заштитата треба да дојде до израз и во извршувањето на налозите за неконсумирање на алкохолни пијалоци, одвикнување од укижвањето на дроги и други опивни средства и воопшто во одбегнување на она што е штетно и неприфатливо.

За определување на заштитен надзор е неопходна оценката дека условната осуда нема доволно да влијае малолетникот повеќе да не врши кривични дела, а околностите на личноста на малолетникот или средината го чинат оправдано очекувањето дека целта на условната осуда ќе се постигне као се определат и мерките на помош, грижа, надзор и заштита.

Во теоријата е застапено становиште дека како услови за определување на заштитен надзор треба да се земат оние „...кои важат редовно за условната осуда, со модификација на условите што се однесуваат на личноста „.Притоа, се поаѓа од оценката дека сторителите за кои е „соодветно изрекувањето на обична условна осуда и условна осуда со заштитен надзор се разликуваат како личности„. Кај овие другите се работи за личности кои со сопствените сили нема да можат да му се спротистават на предизвиците во текот на времето на проверувањето, но од кои сепак може да се очекува дека со помош, совет и поддршка од страна да го избегнат извршувањето на нови кривични дела.

Ова становиште е сообразеносо криминално-политичката функција на заштитниот надзор. Надвор од околностите на криминалната ситуација кои го одразуваат кривичното дело во објективно-субјективна смисла и податоците кои ја расветлуваат севкупната личност на сторителот, не постојат другите или додатни дополнителни околности кои би се зеле во оценка за определување на заштитниот надзор. Впрочем, таков однос на селективна оценка на едни за разлика од други околности ниту е можен, ниту пак дозволен при изборот и конкретизацијат на санкцијата, затоа што тоа претставува единствен индуктивно-дедуктивен процес на криминално-политичка оценка на сите

околности поставени во единствен логичен систем. Условот за определување на заштитен надзор во прв ред се состои во поголемата веројатност на очекувањето дека со ставање под заштитен надзор малолетникот нема да изврши кривично дело.

Без мерката на помош поголеми се изгледите малолетникот да изврши кривично дело, па затоа ако тој не се стави под заштитен надзор во изборот помеѓу кзната затвор и условната осуда оценката повеќе ќе иницира како казна затвор.

Напротив, со ставањето под заштитен надзор ова сомение за поврат се отстранува, па затоа оправдано се очекува дека ќе се постигне целта на условната осуда. Во тоа и се состојат можностите за поширока и продлабочена индивидуализација, бидејќи се отвораат простори за условна осуда со заштитен надзор. Според тоа, со оглед на ваквата правна природа на заштитниот надзор, оправдан е законодавниот став за непредвидување на додатни услови за негова примена.

При определувањето на заштитниот надзор е неопходно да се определи и неговото времетраење. Основно правило е сторителот да се стави под заштитен надзор за определено време во текот на времето на проверувањето. Ова е секако битен израз на криминално-политичката определба во ова време условно осудениот да не биде препуштен сам на себе, за да не дојде во искушение да го повтори делото, туку тоа време да се исполни со одредена воспитна содржина.

Ова исто така значи дека надзор од времето на проверувањето заштитниот надзор не би можел да остварува никаква функција, затоа што повеќе ја нема казната како предупредување и закана за исполнување на наложените обврски.

Според одредбите на законот за малолетничка правда времето за проверување судот го одредува во траење кое не може да биде пократко од една ниту подолго од три години.

Кон заштитниот надзор судот може на малолетникот да му одреди една или повеќе посебни обврски (кумулятивно) ако тоа е потребно за поуспешно извршување на изречената мерка од обврските од членот 38 става 2, алинеја 1-14.

Секоја од обврските што може да му се одреди на малолетникот има определена посебна цел. Заедничко за сите е да се успее со условната осуда и малолетникот повеќе да не врши кривични дела.

Посебните карактеристики, содржината и смислата на секоја од обврските се огледа во следното:

1. Да му се извини лично на оштетеното лице која се состои во подготвеноста и спремноста малолетникот да се „потчини“, на оштетениот со барање на милост за стореното кривично дело, каење за стореното, самопрекор пред оштетениот.

2. Да ја поправи или надомести штетата предизвикана со кривичното дело, која се состои во надомест на направената штета предизвикана со кривичното дело. Појдовна основа за изрекување на оваа обврска се имотната состојба на малолетникот-неговото семејство, неговите способности за поправка на штетата.

3. Редовно да го посетува училиштето. Обврска која се состои во потребата од добивање на соодветен степен на образовани, и развивање на

образовните навики, при што со вклучувањето во редовниот образовен процес малолетникот ќе се социјализира и во рамките на тој процес ќе биде вклучен во креативни активности.

4. Да не изостанува од работното место. Работата и ангажирањето на работа има за цел да ги развива работоспособните навики кај младата личност. Младоста е време на творење, време на остварување на сопствените потреби за лична егзистениција, за лична заработка за сопствени потреби и задоволувањето на потребите на семејството

5. Да се оспособи за работа, што одговара на неговите способности, наклонетости и физичка сила. Појдовна основа за изрекување на оваа обврска се стручните квалификации на малолетникот, конјунктурата за одделни профили работници и можностите за вработување.

6. Да прифати работа. Ова обврска може да се примени ако постојат објективни услови за нејзина реализација. Затоа, пред определувањето на обврската треба да се утврдат и подготват вистинските можности.

7. Да му забрани употреба на алкохолни пијалаци, дроги и други психотропни супстанции. Оваа обврска се однесува на воздржување од употреба на кој и да било вид алкохол и во која и да било количина.

8. Да се упати во соодветна здравствена установа или советувашиште. При определувањето на оваа обврска работите треба јасно да се разграничат: дали ќе се остане само на неа или ќе се изрече мерка на безбедност задолжително психијатриско лекување и чување во здравствена установа односно на слобода, ако за тоа се исполнети потребните услови. Од друга страна дуплирањето на две сродни мерки нема никаква цел.

9. Полезно да го користи слободното време. Користењето на слободното време мора да биде според оценка на социјалниот орган. Ова време овластеното лице ќе го распореди за спортување и разонодување, за кративни и друг вид активности зависно од објективните можности и склоностите на малолетникот.

10. Да не контактира со лица кои штетно влијаат врз неговата личност. За да се постигне целта на оваа обврска лицата од овој круг треба да се именуваат во одлуката или на друг начин да му се соопштат на социјалниот орган што ќе го остварува надзорот. За тоа пак е потребно судот да има одредени созанија за овие лица. Без потребната конкретизација обврската ќе претставува само декларација и ќе биде неизвршлива.

11. Да се подложи ostruchi и преквалификува заради задржување на работното место што го зазема или за создавање претпоставки за вработување. Појдовна основа за изрекување на оваа обврска се стручните квалификации на малолетникот, конјунктурата за одделни профили работници и можностите за вработување.

12. Да овозможи увид и прифати совети во врска со распоредувањето и трошењето на платата и другите приходи што ги остварува. Извршувањето на оваа обврска го добива своето вистинско значење во врска со реализацијата на потребните трошоци и затоа тие треба заеднички да се определуваат со социјалниот работник од центарот.

13. Да се вклучи во работа на хуманитарна организација, комунална, еколошка или невладина организација.

14. Да се вклучи во одредена спортска, културна-забавна организација или здружение со обврска да ги посетува редовните проби или тренинзи.

Обврските под реден број 13 и 14 овозможуваат малолетникот со негово вклучување да ги развие своите способности, да ги користи психо-визичките способности, да стекнува работни навики, и својата агресија да ја замени со креативност.

Таксативно одредените обврски кон заштитниот надзор „покриваат„повеќе сфери од личниот и семејниот живот и социјалната положба на малолетникот. Затоа тие и даваат широки можности за ефектуирање на целите на заштитниот надзор, индивидуализиран и прилагоден кон конкретните потреби од кои и е мотивиран.

При определувањето на мерките судијата за малолетници ќе се раководи од системот на релевантни околности, со тоа што поради првенствената ориентација спрема специјално-превентивната функција на обврската тие во прв ред ја имаат предвид личноста на малолетникот, неговата здравствена состојба и психичките својства, возраста, материјалните и семејните услови и другите околности сврзани со личноста на малолетникот, но исто така и околностите под кои тој го сторил делото, поведението по извршувањето на делото, како и побудите за извршување на делото и сл.

Споменатите околности не се оценуваат одделно и посебно од останатите, туку сите тие поединечно и заедно се оценуваат истовремено, во моментот на изборот на санкцијат. Мошне е значајно, меѓутоа, во одреден функционален однос да се постават и посебните околности што ја предопределуваат применат на конкретнат обврска, бидејќи дури тогаш може основано да се оцени дека со заштитниот надзор ќе се оправда очекувањето за постигнувањето на целта на условната осуда.

Помош и грижа, надзор и заштита во исполнувањето на обврските од страна на малолетникот врши центарот, кој е должен со практични совети да го поттикнува и да му помага во нивното исполнување, да соработува со родителите, посвоителот или старателот и повремено, а најмалку еднаш на три месеца, да го известува судот за состојбите со исполнувањето на одредените обврски.

Одредбата на членот 55 став 5 го задолжува центарот најмалку еднаш на три месеца да го известува судот за состојбата во извршувањето на обврската.

Судот ќе ја отповика условната осуда со заштитен надзор ако малолетникот во времето за проверување не ги исполнува обврските определени во членот 38 од овој закон или стори едно или повеќе кривични дела за кои е утврдена казна малолетнички затвор во траење подолго од три години, или ако по изрекувањето на условната осуда со заштитен надзор утврди дека малолетникот извршил кривично дело пред да биде условно осуден и дека е неопходна казна за претходно сторените кривични дела.

Помошта и грижата, надзорот и заштитата се сегменти на содржината и функцијата на центарот. Тоа е мошне сложена и одговорна, стручна и хумана функција што треба да ја извршува центарот професионално и заинтересирано за да успее заштитниот надзор.

Центарот за социјални работи треба да биде едуциран и подготвен за работа со малолетното лице, посебно за спроведување на одредени видови обврски. На кој начин најуспешно ќе ја изврши својата професионална задача зависи од многу околности, но во голем дел и од стручното лице од центарот.

Според изложеното, по однос на завршувањето на заштитниот надзор можни се повеќе решенија. Прво, заштитниот надзор може да трае до крајот на времето на проверувањето, во кој случај истовремено завршуваат заштитниот надзор и времето на проверувањето. Второ, во рамките на времето на проверувањето под определени услови може да се продолжи времетраењето на заштитниот надзор, со краен рок на траење до завршетокот на проверувањето, до колку тој претходно бил определен во пократко траење. Трето, пред истекот на рокот на проверувањето може да се укине заштитниот надзор ако е постигната неговата цел, во кој случај до истекот на рокот на проверувањето условната осуда ќе се остварува без заштитен надзор. Четврто, фактички да престане времетраењето на заштитниот надзор ако условната осуда биде отповикана.

Основните правила за времетраењето на заштитниот надзор всушност се однесуваат на траењето на одделни обврски, со оглед на тоа што се тоа облици преку кои се реализира заштитниот надзор. Ако престане потребата од извршување на некоја обврска, тогаш ќе се укине само таа а ќе продолжи извршувањето на другите обврски, до колку биле определени повеќе обврски.

Ако, меѓутоа, престане потребата од извршување на било која обврска или некоја од нив не се замени со нова, во таков случај ќе се укине заштитниот надзор.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

КАМБОВСКИ д-р Владо, Казнено право, општ дел, Култура Скопје, 2004 година.
ЗЛАТАРИЌ д-р Богдан, Кривично право, Загреб, 1970.
ПРОЕВСКИ д-р Ванчо, кривичен законик, Објаснувања, коментари, судска пракса, Скопје, 1998 година.
Закон за малолетничка правда „Сл. весник на РМ“, бр. 87 од 12.07.2009 година.